

„Natura artis magistra”

Árkossy István: *A Nautilus fénye – Rozsnyay Béla szobrászata*

Budapest, 2019, Magyar Napló–Fókusz Egyesület

Mintegy fél évvel a 90. Ünnepi Könyvhét eseménysorozatába illeszkedő szerzői dedikálással közreadott megjelenés után, 2019. november 28-án rendezte meg a Magyar Napló Kiadó a tavaly elhunyt Rozsnyay Béla ötvös és fémműves ékszertervező művészeti albumának bemutatóját. A kötet szerzője és szerkesztője, Árkossy István másodízben vállalkozott gyűjteményes képzőművészeti könyv közreadására, amely Ozsvári Csaba (ugyancsak ötvösművész) munkásságának két évvel ezelőtti feldolgozása után ismét az iparművészet kontúrvonalakkal nehezen körbehatárolható műfajának egy kimagasló képviselőjét helyezte biztonságba a hazai művészeti közfelfogás kavargó légkörében.

Árkossy István és a Magyar Napló Kiadó nem kisebb kockázatot vállalt a könyvformátumú képgyűjtemény megjelentetésével, mint hogy korunk vizuális kommunikációjának digitális megnyilvánulásaival felvegye a versenyt tartalmi és formai síkon. Mindenre kiterjedő részletességet nélkülöző rövid áttekintésem homlokterében az írott és képi tartalom befogadásának művészeti módszertana kerül, amely ezúttal hatáskörén kívül helyezi Rozsnyay Béla művészetének esztétikai megítélését, szubjektív és művészettörténeti jelentőségének tárgyyszerű kontextusát, mivel elsődlegesen egy 31×24×2 cm-es papír alapú olyan tárgy bemutatása áll az elemzés fókuszpontjában, amit művészeti albumnak nevezünk.

Rozsnyay Béla neve nem cseng ismerősen a hazai nagyközönség, de még az iparművészeti és tárgytervező szakma fülében sem, aminek oka a csaknem fél évszázados országhatáron kívüli léttel és választott

önkifejező formájának sajátosságával magyarázható. Mindazonáltal, ha művészetének kvalitása nem ébresztette volna fel a plasztikus ötvösművészet és rendhagyó háromdimenziós térszerkezetek formavilágának újszerűségére eszmélő szűk szakmai környezet figyelmét, minden bizonnyal szegényebbek lennének e fantáziadús tárgykultúra megnyilvánulásainak derűt közvetítő energiáival. E sorok írója Rozsnyay Béla egyik utolsó egyéni kiállítását rendezte és nyitotta meg 2015-ben a *Bartók 32* galériában, Katona Katalin ötvösművész akadémikus pedig támogatta a Magyar Művészeti Akadémia szakmai elismerésének odaítélésében, 2017-ben. Ebben az esztendőben viszont Árkossy István grafikus, festő és író szentelt 150 oldalas oeuvre katalógust *A Nautilus fénye* címmel életművét bemutató munkásságának.

Árkossy István személyes hangvételű esszékkel kíséri végig és bontja szerkezeti egységekre a biográfiai ismeretanyagot, valamint a szakírás által igényelt adatközléseket. Érdeklődésének központi kérdése az alkotóművész szemléletmódjának a megismerésére irányul, amelyet mélyinterjúban oszt meg az olvasókkal, irodalmi igénnyel szemléltetve a szóbeli gondolatközlés spontaneitásait. A kortárs életrajzok hitelesítésére és a művészi beállítottság eredetiségének közlésére szolgáló beszélgetés sajtóműfaja méltán vált közkedveltté és elterjedté napjaink szakirodalmában, mert harmadik személy tolmácsolása nélkül kaphat betekintést az érdeklődő – a kor-szellemet tükröző erkölcsi és esztétikai igény kielégítéséből fakadóan – a személyiség leplezetlen karakterébe. Árkossy István a dialógusban utolsó tanúként adja

közre tematikai szakaszokra osztva Rozsnyay Béla életének és művészetének motívumait, ami a személyes hangvétel intimitásán túl olvasóbarát szerkesztői figyelmesség is kapkodó korunkban.

A *Nautilus fényét* kézben tartó olvasó a vizuális művészet és az irodalom különleges összekapcsolódásában lelheti örömét, amiknek metszéspontjában a tartalomra irányuló lírai hangvétel áll. A kötetet szerző és szerkesztő Árkossy István szándéka nem pusztán a művészeti történetírás, az esztétikai rangsorolás és az életrajzi ismeretközlés hiánypótlásában nyilvánul meg, hanem a mű saját jogának is érvényt szerez, más képzőművészeti alkotásokkal párhuzamba állítva. A szakirodalom szűkre szabott keretét kitágítja a szépirodalom széles szemhatáráig. Jólleső kétségbe taszítja azt a könyvtárost, akinek el kell helyeznie ezt a nyomtatott művet az autonóm alkotótevékenységeket bemutató műfajok polcai között egy mereven megszabott kategóriában. A könyv tartalmi felépítésének szilárd vázszerkezetét a prózai, lírai és szaktudományos szövegrészek ölelkező harmóniája biztosítja, amely alapját képezi a művészeti albummá terebélyesedő vállalkozásnak. Árkossy István négy évtizedet meghaladó szerkesztői tapasztalata indokolja azt a tartózkodó írói magatartást, amely a rendeltetésre irányuló tartalomra helyezi a hangsúlyt, a közlésben pedig a gondolat szabad áramlását teszi gördülékennyé nyelvi megformálásaiban. Mindazonáltal *A Nautilus fénye* címet viselő kiadvány egységes műformájának kompozíciós szervezőlve a ritmusra épül. Árkossy István esszéfűzérei úgy hozzák közelebb az írás zenéjét az irodalmi hangzáshoz, ahogy a fejezeteket elválasztó Rozsnyay Béla-versek rezonálnak a képzőművészeti alkotások eszmeiségére. A poézis alakjegyjei kerülnek előtérbe a gyakori képes jelzőhasználat által és a váratlan fordulatokkal fűszerezett összefüggések élvezetes metaforái révén. A nagyközönség cinkos összekacsintással nyugtázza, hogy a szerző elméleti okfejtései az *Előhang*,

esővel és az *Utóhang*, földreszállással lírai terminusok között foglalnak helyet, miként meghökken *Az álom bronzból van* fejezetcímmel az ötvösművészet sajátos műfajainak technikai ismertetése alkalmával. A könyv szakaszai között barangoló olvasót Rozsnyay Béla költeményei kísérik el állomásról állomásra. A néhány soros strófákba sűrített vers olykor húsba metező egzisztencialista tépelődésnek, más alkalommal a mozdulatlan zen derűnek a kortárs gondolkodó művészeti ágak közötti kalandozásából fakad.

A nyilvánosság számára először hozzáférhetővé váló átfogó fényképgyűjtemény lehetőséget kínál, hogy meglássuk annak az alkotónak a rejtett arcát, akit *A Nautilus fénye* övez. Rozsnyay Béla egyéni világának organikus birodalmába vezeti a szemlélődőt, ahol az időtlenségben feloldódik a látvány, és bizonytalanná válik az egyértelműség. A létezés törvényszerűségeinek téziseit önmagán átszűrve keres magának helyet a természet birodalmában, ahol pátosztól és manírtól mentesen szemlélődő gondolkozással teremthet harmóniát. Habitását tekintve homo ludens – játszó ember –, aki erőlködés és verejtékcseppek nélkül alkot belső készletéből, legfőképpen saját örömeire és szórakoztatására. Rozsnyay Béla szobrait, kispasztikáit és ékszereit mindazonáltal egy látszólagos paradoxon hatja át, amelyet az organikus művészet tárgyi megvalósulásának létrejöttében a technológiai kivitelezés ellentmondása tükröz. Alkotásai nagy részben ugyanis zoomorf – vagyis állat formájú, szerves megjelenésű – jegyeket viselnek, amelyek ihletettséjükben a mikroszkóp tárgylencséjének a világtól a Tejútrendszer égitestjeinek fizikai törvényszerűségeit idézik meg. A természeti formák öntörvényű burjánzását követő formavilág mellett Rozsnyay Béla szobrai között találunk kitalált lényeket, megszemélyesített alakzatokat, személyes mitológiájából életre hívott teremtményeket. Nem az élővilág leképezése vagy utánzása a célja, hanem a természet törvényszerű-

ségeit laboratóriumi alapossággal feltérképezve akar részesedni az alkotás természetfeletti folyamatából és öröméből. Rozsnyay Béla szobrait és kisplasztikáit jellemzően acélból, bronzból és ezüsből formázza, míg ékszereit a legkülönbélebb szerves és szervesetlen anyagokból, olykor drágakövekből készíti. A technikai felkészültség és a technológia aktuális lehetőségei a fémműves mester keze alatt összehélik a rideg fémet és az organikus formát, ahogy az ősi viaszveszejtési öntési eljárás alkalmazása mellett egyenlő értékűvé válik a hajlított acél korszerű igénybevétele. Ebből a kettősségből adódik, hogy már-már sci-fibe illő látvánnyal találkozunk a szemlélő ott, ahol stilizált organizmus puha membránja vagy élő szervezet lágy struktúrája bontakozik ki a szilaj anyagból. A futurisztikus kép csak erősödni látszik, amikor Rozsnyay Béla ékszerei váratlanul részévé válnak kisplasztikai kompozíciónak, vagy mikor szobrai elkezdenek járni és zenélni.

Nem célok az életművet elhelyezni a hazai és nemzetközi művészettörténet palettáján. Tájékoztató pontot jelenthetnek egyfelől a kinetikus művészet meghatározó hangzó, fénylő, mozgó, hajlékony és variálható alkotások, másrésről a tudományos-fantasztikus irodalom kortárs tematikáját sem nélkülöző *steampunk* esztétika. A hazai mobil szobrászat doyenje, Harasztý István Édeske és a konceptuális mobil szobrászat körülötte megtalálható alkotói, Galántai Györgytől Lois Viktorig, mechanikai és instrumentális eljárásokkal gazdagítják a kortárs szobrászművészetet, ebben a tekintetben Rozsnyay Béla munkássága jobban szervesül a jelenkori hazai ötvösművészet széles horizontjával.

„Natura artis magistra” (Leonardo da Vinci), vagyis a természet a művészet tanítómestere, vallja az alkotó. A természeti formák végtelen gazdagsága a megfigyelés koncentrált kivetüléseiben öltönek testet. Az inspiráció eredhet az ásványok struktúrájából, a növények sejtszerkezetéből,

a földtani képződményekből, az univerzum jelenségeiből, az izeltlábuak felépítéséből és az őslénytan rekvizitumainak emlékeiből, amiből mégis kiemelkedik a tudatos formaalkotás józansága, a véletlenszerűségek megjósolható végeredménye. A függő jégcsapra emlékeztető cseppkőmintázat felépítettsége és a sejtek burjánzó osztódásának rendezetlen fegyelme jellemzi a *Lebegő Lény*, a *Varázshegy* és a *Napkorong* című munkákat, amelyek jóllehet a kiszámíthatatlan anyatermészet hívására születtek, mégsem az esetlegesség formálta szerkezetüket. Ősi bronzöntési eljárással készültek, a kifejtett állapot megelőző viaszmag megalkotásával, ami előre átgondolt tervezésen alapszik. Emellett az acél különböző kiképzése és megmunkálása lehetőséget kínál a kinetikus szobrok játékos változtathatóságára is, például amikor a *Csodapók* és a *Menyasszony* című kisplasztikák megmozdítják végtagjaikat, vagy az *Istennő*, a *Lüktetés* és a *Tengeri rózsza* című alkotások rugalmas táncot járnak, illegnek-billegnek. Az alkotó tudatos címválasztásai nem nélkülözik bensőséges kapcsolatát a tárgyakkal. Számos megszemélyesített teremtménye – például a *Bogár* és a *Küklopsz* címűek – humorral és játékosággal felvértezve várják a kritikus szempárokat, míg *Őslényei* és *Nautilusai* a hétköznapi fantázia logikájának tartanak görbe tükröt. Ami elmondható a szobrokról és kisplasztikákról nagyban, az igaz az ékszerekre is kicsiben. Állandó metamorfózis kapcsolja össze és teszi elválaszthatatlanná a műfaji határokat. Mégis az anyaghasználat bőséges lehetőségei mindig a „hordhatóságot” szolgálják. Az extravaganciára törekvő kortárs megközelítésekkel szemben Rozsnyay Béla ékszereit, a klasszikus ötvösművészet alapjaiból kiindulva, az esztétikai igény kiszolgálása mellett az emberközponitú tárgyalkotás jellemzi.

Nincs lehetőségem a marosvásárhelyi születésű művész kalandos külföldi életútjának epizódjaiból szemezgetni és ars poeticáját elemzően tolmácsolni, vagy al-

kotói kétségeinek elméleti vonatkozásait akár csak érintőlegesen említeni, mivel a kötetben található 75 színes tábla meggyőződésem szerint arra fogja sarkallni a nézőt, hogy visszalapozzon a szöveges részekhez. Mindazonáltal Árkossy István adós maradt művészettörténeti tanulmányok és művészetelméleti vizsgálódások kritikai vonatkozású közlésével, mert nem titkolt elvárása a közönségnek az első ízben megjelenő monografikus kiadványokkal szemben, hogy a művészeti kánonokhoz viszonyított mérleg megidézésével minősített szellemi muníciót kapjon a legkülönbébb szakmai irányvonalak megközelítéseiről. A fél tucat szakírói méltató idézet mindenestre megteremti az alapot arra, hogy az *hommage* jellegű hozzáállás mellett a művészetszemlélet bátrabban elrugaszkodjon a bíráló irányába.

Az átfogó írói szándék megnyilvánulásán túl személyes kritikai észrevételelemnek kell hangot adnom a vizuális megjelenítést illetően, ami az életmű bemutatásának képi leletmentésére vonatkozik. Az albumban található műtárgyfelvételek a művész pályatársa, Széll-Balogh Mihály ötvösművész és assemblage szobrász munkái, aki sokkal inkább dokumentatív megörökítés szándékával készítette fotóit, mintsem a síkdimenziós képváltás élményszerű indíttatásából. A műtárgy valós formátumának méretarányát nem szoríthatja korlátok közé a rendelkezésre álló bemutató felület kiterjedése, különben árverési vagy könyvtári katalógus eszközévé devalválódhat a fotó. A fémfelületek jellegzetes textúráját már-már tapintható érzékenységgűvé varázsolhatná egy-egy részletgazdag, valamint színhelyes nagyítás, amely az öntvényben kirajzolódó mintázatokat és a struktúra anyagszerű elrendeződését tárhatná fel. És – meglátásom szerint – min-

den további nélkül kerülhettek volna Rozsnyay Béla saját készítésű amorf termésetfotói lapszéli kifutással a néhány soros versek hátterébe. Széll-Balogh Mihály nem kisebb feladatra vállalkozik, mint összhang megteremtésére a szerző által közvetített szellemiség, a művek önálló létjogosultsága és az érdeklődő olvasóközönség igényei között. A könyvpiacra fellelhető nagyszámú kiadvány közönségesen harsány vagy didaktikusan egyszerű megjelenési formái között Széll-Balogh Mihály érzékenységgel megalkotott felvételei mértékletességről tanúskodnak. Manapság a technika és a technológia fejlődésének fölgyorsulása a megrendelőt, a fogyasztót, de a befogadót is örökös változtatásra kényszeríti. Az örökkévalóságnak tervezett könyvek megszűnnek, a design-stúdiók és kiadóvállalatok instant megoldásai váltják fel azokat. Azonban, ha művészi értelemben vett tervezőgrafikáról és könyvművészetről beszélünk, már nem az alkotás reklámértéke vagy tájékoztató jellegű tartalma kerül előtérbe, hanem a többletjelentést életre hívó hiteles alkotói személyiség. Széll-Balogh Mihály kifejezőkészségének eszköztára és szakmai lehetőségei egy eltérő művészi médium átvitt szellemi értékeinek megjelenítésére vannak rendelve.

Rozsnyay Béla munkái további elemzéseket kívánnak a jövőben, mert élmény a közelségükben lenni, és ezt az alkotások művészettörténeti jelentőségén túl a közönség pszichológiai igényei is megkövetelik. Árkossy István önzetlenül és hivatástudattal fordult az alkotó személyéhez munkásságának közreadásában, amely reményeim szerint arra ösztönzi a kiadókat és szakírókat, hogy a műkedvelő közönség örömeire egyre több margóra kényszerült alkotót emeljenek a Könyv szöveggyűjteményébe.

Keppel Márton

KEPPEL MÁRTON (1984) művészettörténész, klasszika-filológus, a Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatának titkára, a Kozma Lajos iparművészeti ösztöndíj kurátora. Kutatási területe a kortárs magyar képzőművészet és iparművészet.